
Kastrati, Jale (2020). "1960'lı Yıllardan Sonra Azerbaycan Nesrinde Konu ve Tema Yönünden Değişimler, İsi Melikzadenin "Ağrı" Hikâyesinin Türkçeye Aktarımı". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 7, s. 69-85.

1960'LI YILLARDAN SONRA AZERBAIJAN NESRİNDE KONU VE TEMA YÖNÜNDEN DEĞİŞİMLER, İSİ MELİKZADENİN "AĞRI" HİKÂYESİNİN TÜRKÇEYE AKTARIMI

THEME AND SUBJECT CHANGES IN AZERBAIJAN PROSE AFTER THE 1960'S,
THE TRANSLATION OF İSİ MELİKZADE'S "AĞRI" STORY INTO TURKISH
LANGUAGE

Dr. Öğr. Üyesi Jale KASTRATI*
Kastamonu Üniversitesi
jaleindia@hotmail.com

*Seni kurtarırsa, kurtarır birlik,
Çünkü birliktedir fakat dirlik!..
(Hüseyn Cavid)*

Öz

Zengin ve köklü bir mirasa sahip olan Azerbaycan Edebiyatı, Stalin'in yönetime gelmesi ve 1937-1939'lu yıllarda uyguladığı etnik, ideolojik temizleme, baskı ve tehditle özgünlükten yoksun bir edebiyat haline gelmiştir. Bu dönemde edebiyatın şekillenmesi de partinin, yönetimin istekleri doğrultusunda gelişmiştir. Nitekim, Sovyet Azerbaycan Edebiyatı'nın sanat değeri taşıyan eserlere kavuşması, belirtilen tarihten yaklaşık 25-30 yıl sonra, yani Stalin'in ölümünden sonraki 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Aslında Stalin zamanında direkt olmasa da yönetime, halkın yozlaştırılmasına karşı gelen muhalif yazarlar eserlerinde millî görüşlerini, mefkûrelerini imge ve sembollerle, satır aralarında

* ORCID: orcid.org/0000-0001-5483-5327

veriyorlardı. 1960'lı yıllardan sonra yetişen genç yazarların eserlerinde Rus yönetimine, Ruslaşmış idari kadrolara, oturmuş idari düzene velhasıl yönetime itirazlarının başladığını görmekteyiz. Bu döneme kadar yazılan eserler, "Sovyet insanını", "Sovyet düzenini" öven, güdümlü eserlerdi. Stalin'in ölümünden sonra sosyal ve siyasi ortamda oluşan yumuşama ve kısmi özgürlükler genç yazarlara toplumun yıllardır kanayan yaralarını direk olmasa da imge ve sembollerle dile getirme, ışıktutma olanağı sağlamıştır. 1960'lı yıllar edebî nesli başlı başına bir ekol olan yeni bir edebî anlayış başlatmıştır. Bu anlayışa bağlı olan yazarlar, toplumcu gerçekçiliğin kalıplarını yıkarak, yeni bir nesir anlayışıyla özgün eserler vererek, Azerbaycan Edebiyatı'nda büyük iz ve zengin miras bıraktılar. Çalışmamızda hikâyesini Türkiye Türkçesine aktardığımız Azerbaycan edebiyatının güçlü kalemlerinden biri olan İsi Melikzade, Sovyet dönemi Azerbaycan edebiyatındaki 1960'lı yıllar nesri edebî ekolü yazarları arasında yerini alır. İsi Melikzade, yeni bir nesir anlayışının temellerini atan ve kendinden sonraki birçok yazar üzerinde etkisi görülen önemli yazarlardan biri olarak Azerbaycan Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. İsi Melikzade'nin eserlerinde unutulmuş, arka plana itilmiş sade insanların köy hayatını, bu hayatın zorluklarını, kırsalın bilinen ve bilinmeyen zorluklarını daha önce hiç işlenmemiş şekilde en çarpıcı ifadelerle işlendiğini görmekteyiz. İsi Melikzade'nin "Ağrı" hikâyesi de otobiyografik özellik taşımasının yanı sıra aynı zamanda 1960 sonrası köy hayatını ve sorunlarını en güzel anlatan hikâyelerden biri olma özelliğine sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İsi Melikzade, Ağrı hikâyesi, 1960, Azerbaycan Edebiyatı.

Abstract

With the coming of Stalin into the governance, the Azerbaijan literature, with the deep and rich heritage has become a literature devoid of originality between the 1937-1939's with ethnic and ideological cleansing policy. The shaping of literature in this period also developed in line with the demands of the party and the administration. As a matter of fact, the achievement of Soviet Azerbaijani Literature with works of art value coincides approximately 25-30 years after the specified date, that is, the 1960s after Stalin's death. In fact, in Stalin's time, there were also writers with national view who opposed the government and the corruption of the people, although not directly, but between the lines with the help of images and symbols. In the works of the young writers who grew up after the 1960s, we see that objections to the Russian administration, to the Russified

administrative staff, to the established administrative order, in particular, to the administration. The works written up to this period were guided works praising the "Soviet people", "the Soviet order". The softening and partial freedoms that occurred in the social and political environment gave young writers the opportunity to express and shed light on the wounds of the society, though not directly but with images and symbols, after the death of Stalin. The 1960's started a new literary understanding whose literary generation was an *ecole* and school in itself. In this study, we have translate into Turkish language the story of "Ağrı" of İsi Melikzade, who one of the great narrators of the 1960's prose of new *ecole*. İsi Melikzade has an important place in Azerbaijani literature as one of the famous writers who laid the foundations of a new prose understanding and had an impact on many subsequent writers. In the works of İsi Melikzade, we see the ordinary people who have been forgotten and pushed into the background and the village life, the difficulties of this life, the known and unknown difficulties of the countryside are processed with the most striking expressions that have never been processed before. In addition to the autobiographical feature of İsi Melikzade's "Ağrı" story, it also has the feature of being one of the stories that best describes the village life and problems after 1960's.

Keywords: İsi Melikzade, "Ağrı" story, 1960's, Azerbaijan Literature.

1960'lı Yıllar Azerbaycan Edebiyatı

Bolşevik İhtilâli'nin dünya tarihinde önemli etkileri olmuştur. Sosyal, siyasi ve ekonomik alanda bu ihtilalden en çok esaret altında olan Türk halkları etkilenmiştir. Yeni rejime bağlı olarak toplum hayatında radikal değişiklikler meydana gelmiş, yeni bir yaşam üslubu kendini hayatın her alanında göstermeye başlamıştır. Bu süreç, 1920'lerden sonra daha da yoğunluk kazanmıştır ve 1937'de Stalin'in iktidara gelmesiyle sadece Azerbaycan'ın idari şekli değişmekle kalmamış, idari kadroları ve toplum yaşamı da değişmiştir. Bu dönem edebî eserleri toplumcu-gerçekçilik kuramıyla yazılmıştır. Stalin döneminde sanat da edebiyat da mevcut yönetimin parti anlayışına, ideolojisine bağlı olarak partinin sıkı denetimine tabiydi. Toplumu kendi gelenek ve göreneklerinden, inanç sisteminden ve kökünden kopararak rejim güdümlü eserler verme zorunluluğu vardı. Yönetim, Ruslar ve

Azerbaycan'da yaşayan Ermenilerin eline geçmiş, Azerbaycan Türkleri arka plana itilmiş, çoğu bilim adamı, yönetici, gazeteci, öğretmen, yazar, şair de rejim güdümlü eserler vermediği için hayatından olmuştur. 1937-1939'lu yıllarda millî mefkûreli insanların binlercesi *repressiya (siyasî baskı)* adı verilen etnik temizleme kurbanı oldu. Azerbaycan'da da Hüseyin Cavid, Ehmet Cavad (Ahmet Cavad), Mikayıl Müşvük, Tağı Şahbazi ve Y. V. Çemenzeminli gibi önemli yazarlarımızla beraber mülk sahipleri, aydınlar, millî görüşlü siyasiler de *repressiya* kurbanı oldu. Bu dönemde edebiyatın şekillenmesinin de bu ölçüler içinde olduğunu görüyoruz. Sovyet Yazarlar Birliği kurulduktan sonra ilk kongresinde edebiyatın ilkeleri ve nasıl olması gerektiği ile ilgili, toplumsal gerçeklik anlayışı ile ilgili açıklamalar yapılmıştı. Stalin'in danışmanı, ideoloji sözcüsü ve parti komiseri aynı zamanda da yakın arkadaşı Jdanov, kongredeki konuşmasında edebiyattan ve sanattan beklentilerini şöyle açıklamıştı:

“...Edebiyat, Parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proletaryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır.... Sovyet edebiyatının olumlu kahramanlarla beslenmesi ve bunun ütopi sanılmamasını, çünkü bu kahramanların planlanmış bir geleceğin adamları olduğuna inanmalısınız. ...Bu tipten beklenen az çok şunlardı: Politik erdem mükemmel bir temsilcisi olarak okurda saygı uyandıracak, okurun gıpta ederek benzemeye çalışacağı bir örnek olacak; şimdiki durum ile gelecek arasında bir bağ kurarak sosyalizmin başarılabilceğini gösterecek. Romanlarda ve hikâyelerde bu tip, kendini görevine adanmış, nefesine hâkim ve güçlü bir kişidir.” (Moran, 2014: 53-55)

Nitekim, Azerbaycan Sovyet Edebiyatının güdümlü olmayan sanat değeri taşıyan eserlere kavuşması belirtilen tarihten yaklaşık 25-30 yıl sonra, yani Stalin'in ölümünden sonraki 1960'lı yıllara denk gelmektedir. 1960 öncesi sosyal ve siyasî hayatta yaşanan olaylar edebiyatın ve yazarların Sovyet İdeolojisine toplumcu-gerçekçi anlayışıyla eser verdiklerini görüyoruz. Yazarlar, eserlerinin basılmasını ve hayatta kalarak edebî dönemde söz sahibi olmak istiyorlarsa, Azerbaycan Sovyet Yazarlar Birliğine üye olmaları gerekiyordu. Yalnızca partililer yazarlar birliğine kayıt yaptırabiliyorlardı. Taraf tutmayan edebiyatçılar, yazarlar birliğinin dışında kalır, acımasız ve haksız

bir şekilde partiye hizmet eden edebiyat eleştirmenlerinin hedefi olurlardı.

“...Sovyet edebiyatımız taraf tutmakla suçlanmaktan korkmaz. Sovyet edebiyatı taraf tutar, zira bir sınıf kavgası çağında sınıf edebiyatı olmayan, yan tutmayan tarafsızlık iddiasını sürdüren bir edebiyat olmaz ve olamaz...” (Moran, 2014: 60)

Toplumcu-gerçekçiliğin esasları arasındaki *Partinost (Partili olmak)* ilkesi ise yazarın, partinin politikasını benimsemesi ve partiyi desteklemesi şartı aranıyordu. Yazardan kahramanlarını bütün olumsuzluklardan ve zaafardan arındırarak olumlu ve ideal bir kahraman- tip çizmesi bekleniyordu. 1960 öncesi ve kısmen de sonrası Azerbaycan Sovyet hikâye ve romanına baktığımızda yazarlardan beklenen, mevcut sistemi ve düzeni övmek, gelecek güzel günlere inancı pekiştirmektir. Aynı zamanda toplumdaki aksaklıkların emek vererek ve çok çalışarak düzeltileceği öğretisi ve bilinciyle sanat faaliyetlerine devam etmeleri idi. Dönemin sanat öğretisi sosyalist realizm olmakla beraber her türlü romantizm eleştiri hedefi olsa bile “devrimci romantizm” ile yazılmış eserler kabul görüyordu. Eskiye saldıran, yeniyi öven ve her şeyin daha iyi olacağını vaat eden eserler basılıyor ve rağbet görüyordu. Bu dönemde millî konular, gelenekler, adetler gibi bir milleti veya bireyi ön plana çıkaracak konularda eserlerin yazılmadığını, yazılanların ise sert eleştirildiğini görüyoruz. Çünkü yazarlardan, toplumsal bir Sovyet insanı, Sovyet toplumu imajı çizilmesi bekleniyordu. Bu dönemin edebî eserlerindeki imajlar, konular, sorunlar ve çözümleri hep aynıydı. Eserlerde kullanılan dile baktığımızda benzetmeler ve üslup da artık kendini yenilemiyordu. Belli şablonlar, aynı konular sürekli farklı tarzlarda yenileniyordu, diyebiliriz.

Aslında, Stalin zamanında direkt yönetime olmasa da halkın millî yönden yozlaştırılmasına karşı çıkan muhalif yazarlar eserlerinde millî görüşlerini, mefkûrelerini imge ve sembollerle, satır aralarında veriyorlardı. Bu dönemin zengin edebî mirasa sahip olan Azerbaycan Sovyet Edebiyatı için çok verimli olmadığını söyleyebiliriz. 1937-1939 yıllarında yaşanan olaylardan sonra korkutulmuş ve sindirilmiş bir edebî nesil faaliyet gösteriyordu. Bu sebeple de taraflı edebiyat, sanat

yapılmaktaydı. Yönetimin sınırlamalarına, takiplere ve baskılara rağmen, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin içinde Azerbaycan Sovyet Edebiyatının en güzel örneklerinin bu dönemde verildiğini ve yazarlarının yine bu dönemde yetiştiğini görüyoruz. Tecrübeli yazarlarla birlikte yeni yetişen bir genç nesil de vardı. 1960'lı yıllardan sonra hem tecrübeli yazarların hem de genç yazarların eserlerinde Rus yönetimine, Ruslaşmış idari kadrolara ve oturmuş idari düzene itirazların kendini göstermeye başladığını görüyoruz. Bu döneme kadar yazılan eserler genellikle "Sovyet insanını", "Sovyet Düzenini" öven, güdümlü eserlerdi (Durmuş, 2002: 261).

Stalin'in ölümünden sonra sosyal ve siyasi ortamda oluşmuş yumuşama tecrübeli ve genç yazarlara kısmen de olsa yazma özgürlüğü tanıdı. Fakat bu döneme baktığımızda, edebiyat eleştirmenlerinin, edebiyatçılardan eski beklentilerinin devam ettiğini görüyoruz. Oluşmuş bu yumuşama döneminde edebiyatın hem konu hem de üslup olarak kendini yenileme sürecinin yavaş ve temkinli ilerlediğini söyleyebiliriz.

74

1960'lı yılların Azerbaycan edebî nesrinde yeni bir dönem açtığı açıkça görülmektedir. Edebî nesirde ve nazımda yeni bir döneme geçmenin gerekliliği yukarıda da anlatıldığı gibi bir takım toplumsal ve siyasi olaylardan doğmaktaydı. Ayrıca artık yeni bir şey yapılamayan edebiyatta da üslup ve konu olarak kendini yenileme ihtiyacı 1950'li yıllardan itibaren hissedilmekteydi. 1960 ve 1970'li yıllar hem toplumdaki ideolojik değişimler hem de edebî hayatta gözlemlenen yenilikler açısından yeni bir dönemin başlangıcı ve bağımsız bir dönem olarak nitelendirilebilir. Hem eski, hem de yeni nesil yazarların bu dönem eserlerinde bir yenilenme ve dönüm noktası içinde olduğunu görüyoruz. 1960'lı yıllar edebiyata yeni başlayan yetenekli genç yazarlar için çok zor bir süreçti, edebî hayata girebilmeleri burada tutunabilmeleri için ya kendilerinden önceki nesilleri taklit edeceklerdi ya da yeni bir tarz oluşturarak yeni bir yol izleyeceklerdi. 1960'lı yılların edebî nesli olarak nitelendireceğimiz Anar, Elçin, Ekrem Eylisli, İsi Melikzade ve İsa Hüseyinov (Muğanna) gibi genç yazarlar kendilerinden önceki yazarları taklit etmeden yeni tarz oluşturarak edebiyata getirdikleri yeni konular, üslup ve ifade

şekilleriyle farklarını ortaya koyarak kendi yollarını çizdiler (Abbasova, 2007: 96). Bütün bunların yanı sıra bu dönemin en belirgin özelliği gerçeklik kavramının eski ideolojiye göre değil, yeni şekilde işlenmesiydi. Artık hayattaki gerçeklikler ince ayrıntılarıyla eski bakış açısıyla değil dönemin getirdiği gerçeklik kavramıyla anlatılıyordu. İdealleştirilmiş bir gerçeklik kavramı yerini salt gerçekliğe bırakmıştı.

1960-1970'li yıllar edebî nesri değerlendirildiğinde bu dönemde tür olarak roman türünün hala devam ettiğini görüyoruz; fakat bu roman tarihi olay veya kişilerin olağanüstülükleri üzerine kurulan ve destansı bir anlatım şekline sahip epik roman değil, hikâye olarak nitelendirilebileceğimiz *povest* türüdür diyebiliriz. Üslup olarak 60'lı yıllar nesrini değerlendirdiğimizde, önceki yıllardan farklı olarak insan tahlillerinin ön plana çıktığı, toplumdaki ahlaki değerlerin gündeme geldiği, kahramanların sadece sahip oldukları olumlu yönleriyle değil, zaafı ve eksikleriyle tasvir edilmeye başlandığı görülmektedir. Özetle, 1960-1970'li yıllar edebî nesliyle roman ve hikâyeciliğe yeni kahraman karakterleri gelmiştir. Bu yıllarda insanın iç dünyası, en ince ayrıntılar ve en derin ifadelerle anlatılıyordu. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* kitabında, sanatın, edebiyatın yeni biçimler, formlarla değil yeni insan karakteriyle doğduğunu söylerr (2014: 72). Buradan yola çıkarak, 1960-1970'li yılların, Azerbaycan Sovyet edebiyatında büyük değişimlerle yeni bir dönem olduğunu söyleyebiliriz.

İsi Melikzade'nin Hikâyeciliği

Azerbaycan edebiyatında önemli bir yeri olan 1960 nesrinin edebi ekolünü oluşturan yazarlardan biri de İsi Melikzade'dir. Bu dönemde sosyal siyasi hayatta yaşanan birtakım değişimler diğer alanlarda olduğu gibi edebiyatta da yenilikleri ve değişimleri beraberinde getirmiştir. 1960'ların genç yazarları da toplumun yıllardır kanayan yaralarını direk olmasa da imge ve sembollerle bazen satirik bazen didaktik üslupla dile getirme fırsatı buldu. İsi Melikzade'nin eserlerinde unutulmuş, arka plana itilmiş sade insanların köy hayatını, bu hayatın zorluklarını, kırsalın bilinen ve bilinmeyen sıkıntılarını daha önce hiç işlenmemiş şekilde en ince ayrıntılarıyla, çarpıcı ifadelerle işlendiğini görmekteyiz. Bu

sebeple de edebiyat eleştirmenleri yazarın eserlerini eleştirirken, onun tabiat ve köy hayatını hikâyelerinde kendinden önceki yazarlardan ve dönemindeki sanatçı arkadaşlarından daha farklı bir hassasiyet ve titizlikle işlediğini belirtmektedirler. Nitekim, Vagif Yusifli (2005) yazarın sanatını ve sanatçı kişiliğini değerlendirirken şöyle der:

“İsi Melikzade'nin yarattığı edebî dünya XX. yüzyıl Azerbaycan realizmidir ve belki de onun kaleminde en doğru haliyle can bulmuştur bu gerçeklik. Azerbaycan bilimcileri için XX. asır insanını, onun manevi dünyasını, ahlak ve yaşayış tarzını, toplumdaki sosyal mevkiini açıklayıcı bir şeyler söylemek, bu hususta fikir yürütmek için en önemli kaynaklardan birisi ve belki de en önemlisi İsi Melikzade'nin eserleri olacaktır.” (Yusifli, 2005: 7)

İsi Melikzade'nin eserlerinin genel bir değerlendirmesini yapacak olursak neredeyse bütün kahramanlarında yazara ait özellikleri tespit edebiliriz. Bu sebeple de yazarın bazı hikâye ve *povestleri* otobiyografik özellik göstermektedir (Abbasova, 2007: 99). Yazarın üslubundaki samimiyet, dilindeki sadelik, benzetmelerde ve tahkiyedeki canlılık eserlerine seçtiği kahramanlar, konu seçimindeki yenilik ve farklılık, olayları ele alış ve anlatış şekli yazarın zengin edebî kişiliğini ortaya koymaktadır.

İsi Melikzade ve edebî nesli, artık Stalin dönemindeki toplumcu-gerçekçilikten sıyrılarak gerçek toplumculuğu ve toplumdaki haksızlıkları, ezilen sınıfı, toplumdaki manevi ve ahlaki yozlaşma gibi önemli sorunları eserlerinde ön plana çıkarmaya başladılar. 1960'ların edebî nesline kadar edebî nesirde var olan eserlerde, Stalin usul-idaresi ve bu idaredeki *kolhoz* ve *sovhoz* başkanlarının övgüsü yer alıyordu. Bu dönemdeyse övülmeye doyulamayan *kolhoz* ve *sovhoz* başkanları ve benzer yöneticiler halktan uzak düşmüş sadece kendi çıkarları için yaşayan, amansız ve zalim kimseler olarak eleştirilmeye başlanmıştır. Azerbaycan edebiyatında ilk olarak Mirze İbrahimov'un “Büyük Dayak” ile başlayan bu eleştirel eserlerin İsi Melikzade'nin *povest* ve hikâyelerinde en güzel örneklerini görmekteyiz.

“Yazara tarihi güçlerin, toplum koşullarının nasıl etkiler yaptığını, bir eserin meydana gelmesinde ne gibi nedenlerin rol oynadığını

araştırarak, eserin yazıldığı zamandaki koşulları ve ortamı, eseri açıklamak için kullanmak, ya da aksi yola başvurarak, eseri, çağını aydınlatan bir belge gibi ele almak bu yöntemlerin özelliğini teşkil eder.” (Moran,2015: 77)

İsi Melikzade'nin eserlerini bu yönde ele alıp değerlendirdiğimizde döneme ayna tutan ve toplumla ilgili önemli bilgilere ulaşabileceğimiz birer belge niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Dönemindeki diğer genç yazarlar gibi İsi Melikzade de eserlerinin basılmasını ve döneminin edebiyatçıları tarafından takdir edilmesini istiyordu. Bu sebeple ilk yazdığı hikâyelerde sansüre takılmadan, eleştirmenlerin beklentileri doğrultusunda eserler verdi. Fakat halktan gelen ve çok yokluk görmüş bir birey olarak hem kendi kişisel acılarına hem de çevresinde gördüğü haksızlıklara, kısacası eşitsizliğe sessiz kalamamıştır. Yazar, dönemi iyi gözlemleyen, geldiği köy ortamına ve sorunlarına da vâkıf olan birisi olarak, edebî kişiliği ve yeteneğinin katkısıyla mükemmel eserler ortaya koymuştur. Eserlerinde işlediği konular genellikle, köy hayatı ve yaşantısı, köyde yaşanan sınıfsal sorunlar ve bundan doğan manevi ve ahlaki çöküşler idi. Eserlerinde, kendinden öncekilerden farklı olarak uzun anlatımlara yer vermeyerek, olayları uzatmadan kısa; fakat etkili ve didaktik bir üslupla ifade etmiştir. Eserlerinde öne çıkan bir diğer özellik de dilidir. Dil; sade, akıcı ve efsunludur. Kahramanlar, doğrusuyla ve yanlışıyla halktan birileridir.

“Ağrı” Hikayesinin Türkiye Türkçesine Aktarımı

Okuldan sonra Şerif'in, kasabanın aşağısındaki meydanda, akranlarıyla futbol oynamaya bile zamanı kalmıyordu. Dersleri o kadar yoğun ve o kadar zordu ki anca yetiştirebiliyordu. Okulda derece yapmış olan Şerif, sınıfın gözde bir öğrencisiydi. Bu yüzden üzerine düşen sorumluluğun farkındaydı. Derslerini yetiştirebilmek için kitap ve defterini önünden ayırmıyor, ders çalışıyor ve ezber yapıyordu. Sonra bir bakıyordu ki akşam olmuş. Bazen de o kadar yorgun düşüyordu ki, yemek yemeye bile takati kalmıyordu. Böyle günlerde annesi yüksek sesle söylenmeye başlıyordu: “Gözünü seveyim, bu kadar kitap, bu kadar ders mi olur? Acaba yüksek mevkide oturan kişiler çocuklara bu kadar ağır ödevler vermenin insafsızlık olduğunu bilmiyorlar mı?

Kendileri hiç mi çocuk olmadı?” Bu evin dört evladı vardı ve dördü de erkek çocuğuydu. Çocukların üçü okulu yarım bırakmış, para kazanmak için hepsi birer meslek edinmişti. Şerif bu ailenin en küçüğüydü. Şimdi sekizinci sınıfa gidiyordu ve sekiz yıldır “pekiyi”nin dışında başka bir notu olmamıştı. Kardeşleri: “Biz aptallık yapıp okumadık, sen oku. Hiç olmazsa bizim aileden de diplomalı biri çıksın.” diyorlardı. Annesi ve kardeşleri Şerif’le övünüyor, bir tek babası onun eğitimiyle ilgilenmiyordu. Feyruz ağabey oğlunun kaçınıcı sınıfta olduğunu bile bilmiyordu. O, sabahın köründe pazara gitmek için evden çıkar, hava karardığında eve dönerdi. Feyruz ağabey, 30 yılı aşkın bir süredir pazarda fındık satıyordu. Bu yüzden halk arasında “Fındık Feyruz” olarak nam salmıştı.

Son zamanlarda Feyruz ağabey, geceleri de Şerif’i doğru düzgün göremiyordu. Çünkü Şerif televizyon falan izlemiyor, akşam olur olmaz ödevlerini bitirip yatağına yatıyordu. Yatağında tatlı hayallerle Mehruze’yi düşünüyor, hayalleri onu sevdiğine götürüyordu.

78

Şerif, hayalinde mermerden ışıklı bir saray kurmuş ve Mehruze ile her zaman bu sarayda görüşüyordu. Bu küçücük saraydan bütün dünyaya sanki bembeyaz ışık seli yayılıyordu. Şerif her akşam bu sarayda gözleri kapanıncaya kadar Mehruze’ye bakıyor onun sarımsı yumuşacık saçlarını okşuyordu. Kız da gülümseyerek ince parmaklarını Şerif’in yüzünde gezdiriyordu. Böyle anlarda bu aydınlık saray gemi gibi yüzüyor, Şerif de beşikte sallanan bebek gibi gözlerini kapatıyor ve hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey hissetmiyor, karanlık derin bir uykuya dalıyordu.

Mehruze İskender doktorun kızı idi ve Şerif’in bir alt sınıfında okuyordu. Üç ay önce Mehruze okulun koridorunda derece yapmış öğrencilerin fotoğrafı olan panoya bakarken, Şerif neden gelip kızın arkasında durduğunu kendisi de pek anlamadı. O anda Şerif, Mehruze’nin onun fotoğrafına baktığını fark etti. Geriye döndüğünde Şerif’le göz göze geldiler. Mehruze Şerif’e nurlu ve mahrem bir tebessümle gülümsedi.

O gün Şerif bir türlü dikkatini derse veremedi. Nereye baktıysa Mehruze’nin nurlu ela gözlerini gördü. “Bu nedir acaba? İnsan âşık olunca böyle mi oluyor? Bu aşk mı yani? Aşk sadece tek bir

tebessümle mi kapıyı çalar?” Şerif aşktan korkuyor, aşkını düşünmekten sakınıyor, ya duyguları yüzüne yansır da arkadaşları durumunu fark ederlerse, diye çekiniyordu. Allah korusun, ya İhtiyar öğretmen onun kalbinden geçenlerden haberdar olursa... Allah'tan İhtiyar öğretmen, Şerif'in yüzüne bakmıyor ve avla ilgili hararetle bir şeyler anlatıyordu. İhtiyar öğretmen avlanmayı çok severdi. Boş zamanlarını bağda, bayırda avlanarak geçirirdi. Çocuklar, derslerini çalışmadıkları günlerde kuşlardan, hayvanlardan konu açarak, dersi kaynatmak için öğretmeni konuşturuyorlardı. O da kendini konuya kaptırarak avlanırken başından geçen olayları, anıları, anlatırdı. Bir kurşunla iki Turaç avlamasını, yavrulu tavşanı canlı yakalamasını büyük bir heyecanla anlatıyordu. Zil çalınca İhtiyar öğretmen öğrencilere falanca bölümden falanca bölüme kadar okumalarını sıkı sıkı tembihlerdi.

Ders arasında Şerif çekinerek Mehruzelerin sınıfına doğru gitti, fakat kızı göremedi.

Bir sonraki ders edebiyat dersiydi. Cafer öğretmen devamsızlık durumunu kontrol ettikten sonra sınıfa bir göz gezdirdi ve Şerif'e: “Sana bir şey mi oldu? Niye bu kadar dalgınsın?” diye sordu. Şerif'in bu ani soru karşısında kalbi hızla atmaya başladı. Bu genç öğretmen, sanki insanın içinden geçenleri okuyabiliyordu.

Şerif, sabahları okula giderken evlerinin önünde durup Mehruze'nin evden çıkmasını bekliyordu. O çıkınca peşinden yürüyerek okula giderdi. Mehruze'yi görmeyince özlüyor, bazen sebepsizce ağlamak istiyordu. İşte böyle anlarda, bu yaşadığı duygunun aşk olduğunu düşünüyordu. Böylelikle aradan üç ay geçti ve bu üç ayda Şerif'in huzuru kaçmıştı. Şerif bir şeyler yapmak istiyor, bir mucize gerçekleştirmek, bir kahramanlık göstermek arzusuyla kavruluyordu. Bütün kasabanın onu konuşmasını, Mehruze'nin babası Doktor İskender Bey'in de her gün evinde Şerif'i anlatmasını, methetmesini istiyordu. İskender doktorun evde: “Keşke insanın böyle akrabası olsa” demesinin hayalini kuruyordu. İşte belki o zaman, Mehruze'nin gözüne girer, onun sevgisini kazanırdı. Fakat şimdi ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Oğlanların kızların kalbini kazanmak için neler yaptıklarını bilmiyordu. Erkek adam Melik gibi olur diye düşündü

birden. Melik Zerde'yi seviyor, Zerde de Melik'i seviyordu. Bütün okul öğretmenler dâhil onların birbirlerine karşı olan sevdalarından haberdardı. Fakat Melik kimseden çekinmiyor, korkmuyordu. Onuncu sınıfta okuyordu ama olgun bir adam gibi davranıyordu. "Seni Çok Yaşa Melik! Erkek Adamsın!" diye ağzından dökülüverdi.

Bir gün yine okula giderken Şerif, Zerdelerin dış kapısında yazan bir yazı gördü. Demir kapıya yeşil tebeşirle büyük harflerle şöyle yazıyordu:

"Ben bir gençtim çıktın karşıma

Aşkın tacını koydun başıma.

İmza: Melik

Şerif bu sözleri ezberledi, akşam eve gelince büyük bir titizlikle kâğıda aktardı, altına da kendi adını yazdı.

Ertesi gün uzun ders arasında Mehruzelerin sınıfına giderek kimseye çaktırmadan Mehruze'nin kitaplarından birinin arasına koydu.

80

Sonuncu derse kadar kalbi güm güm atarak sınıfta oturdu. Mehruze'nin sınıfa gelip, herkesin içinde "Al şiirini başına çal!" diyerek mektubu yüzüne fırlatacağından korkuyordu.

Son ders coğrafya dersiydi. İhtiyar öğretmen sırtarak sınıfa girdi. Uzun bir süre küçücük gözleriyle Şerif'e sinsice gülümseyerek baktı. Birden omuzlarını sallayarak gülmeye başladı ve:

-Fındık Feyruz'un oğlu, sen ne yaptığını sanıyorsun?!, dedi.

İhtiyar öğretmen şimdiye kadar hiç ona böyle seslenmemişti. Şerif karnında şiddetli bir ağrı hissetti. Korkak bakışlarını İhtiyar öğretmenin dudaklarına kilitledi. "Söylemesin... Lütfen Söylemesin..." diye içinden feryat etti. Fakat İhtiyar öğretmen Şerif'in bakışlarındaki bu yakarışı fark etmedi bile. Gülerek şöyle devam etti:

-Galiba sen Mecnun olmuşsun? "Ben bir gençtim çıktın karşıma, aşkın tacını koydun başıma..." İmza... O nasıl bir taç öyle söylesene? Altından mı?... Doktor İskender ile akraba mı olmak istiyorsun?

Biraz önce Şerif'in karnında başlayan şiddetli ağrı bütün bedenini sardı. Sonra kulağında bir ses, gürültü koptuğunu hissetti; ve artık etrafında İhtiyar öğretmenin dalga geçerek söylediklerini duymuyordu. Hayalinde huzur bulduğu, günün yorgunluğunu teslim ettiği o nur saçan, ışıklı mermer sarayı birden, Şerif'in gözlerinin önünde kumdan kale gibi çöküverdi.

Kendini sınıftan dışarı atınca Şerif, dışarıda öğrencilerin toplanarak ona baktıklarını gördü. Kalabalıktan birisi öğretmenler odasından çağrıldığını söyledi.

Öğretmenler odasına nasıl gittiğini hatırlamıyordu. Öğretmenler odasının kapısına geldiğinde içeride Cafer öğretmenin sesini duydu:

- Benden yaşça büyük olmanıza rağmen bunu söylemek zorundayım İhtiyar öğretmen, bence yaptığınız şey ne öğretmenlik etiğine yakışır ne de insanlığa! Bu düpedüz şerefsizliktir! Kızın kitabının içinden mektup düşüyor, siz onu alıp okuyorsunuz! Kız o mektupta neler yazıldığından ve bu mektubu kimin yazdığından habersizken siz içinde yazılanları bütün sınıfa okuyorsunuz. Kızcağızın gözyaşı dökerek ağlaması bile sizi durdurmuyor adeta bundan zevk alarak takındığınız bu yanlış yolda yürümeye devam ediyorsunuz ve diğer sınıfa gidip mektubu burada da okuyarak çocuğun arkadaşlarının içinde neler hissedeceğini düşünmeden, adeta aşağılayarak dalga geçip gülüyorsunuz. Şimdi de bu başarılı öğrenciyi sınıfında aşağılamanız yetmezmiş gibi bir de öğretmenler odasına çağırarak burada da dalga geçerek aşağılamalarınıza devam etmek niyetindesiniz! Bu tavrınızdan... Sizden utanıyorum!

Şerif geri döndü. Sanki havale geçiriyordu, bütün vücudundan ateş püskürüyordu. Her an düşecekmiş gibi hissediyor, dizleri tutmuyordu.

Cafer hoca kapıyı çarparak odadan çıktı. Öfkeden ateş püskürüyordu. Sinirli sinirli şöyle dedi:

- Şerif, zaten o, mektup değil, orada isim falan yazmıyor, onu kimseye yazmadığını, öylesine yazdığını söyleyebilirsin.

Şerif başını olumsuz anlamda sallayarak:

-Ben onu Mehruze'ye yazdım, dedi.

Okulun bahçesinden çıkarken Melik onu durdurdu.

-Dostum sen o şiiri nereden biliyorsun?

Şerif tek bir kelime söyledi:

-Kapıdan ..., dedi.

Melik, Şerif'in yanında yürüyerek konuşuyordu:

-Dostum mektup niye yazıyorsun? Duvarlarına yaz... Kapılarına yaz... Elini Şerif'in omuzuna vurarak, durdu. Şerif'in peşinden bağırarak:

- Eline sağlık! İyi Yapmışsın, üzülme! Erkek Adamsın!

Pazar kalabalık değildi. Feyruz ağabey bir köşeye çekilmiş fındık çuvallarının üstünde oturmuş tezgâhta duran Şerif'i efkârlı izliyordu. Oğlunu izlerken sanki onu ilk kez görüyormuş gibi dikkatlice inceliyordu. Oğlunun çok da yakışıklı olmadığını fark etti. Şerif'in kafası, ağzı ve burnu da sanki biraz büyük gibiydi. Feyruz ağabey, oğlu Şerif'in de zamanla, büyüdükçe ete kana geldikçe, bütün çizgilerinin oturacağına, onun da kardeşleri gibi yakışıklı olacağına inanıyordu. Çünkü küçükken diğer kardeşleri de yakışıklı sayılmazlardı. Zamanla toparladılar ve şimdi maşallah hepsi birer yakışıklı delikanlılardı.

İhtiyar öğretmeni pazarda gören Feyruz ağabey gözünü oğlundan ayırdı. İhtiyar öğretmen tezgâhın önüne gelerek sırtarak kâh Feyruz ağabeye, kâh da Şerif'e bakıyordu. Baktı ki ne baba, ne de oğul onu dikkate almıyor, kendi konuşmaya başladı:

-Feyruz ağabey, bu kasabada fındık ağacı yok ki, burada fındık ağacı yetişmez.

Feyruz ağabey:

- Benim bahçemdeki fındık ağaçları bu yıl epey bir hasat verdi. Ağaçların dalları yere değiyor öğretmen bey. dedi.

Feyruz ağabey, birden pazardakilere doğru bakıp öyle yüksek sesle bağırarak müşteri çağırmağa başladı ki, boğazının damarları belli oldu:

-Gelin! Alın! Bitti! Kendi Bahçemin fındığıdır! Akşam oldu fiyat düştü. Fındığa gel!

Sonra sustu ve yine İhtiyar öğretmene dönerek, isterseniz bedavaya alın sonuçta geçmişte Şerif'e öğretmenlik yaptınız.

İhtiyar öğretmen artık Şerif'e bakmıyordu, sanki biraz bozulmuş gibiydi.

-Oğlun bilim insanı olabilirdi. Onu niye pazara tezgâhtar yaptın? O, iyi bir mühendis, doktor, tarım uzmanı veya öğretmen olabilirdi. dedi

Feyruz ağabey, İhtiyar öğretmenin lafını bitirmesine fırsat vermedi:

-Oğlum burada da kendi rızkını bulur. Aç kalmaz inşallah. En kötü ihtimal şeftali satar. Sonra birileri ona "Şeftali Şerif" ismi taksa da bir şey olmaz. Sonra yine "Gelin!...Bitti!" diye bağırırverdi.

Şerif sanki etrafında olanlardan, İhtiyar öğretmenin oradaki varlığından habersizmiş gibi bakışları gökyüzüne takılı kalmıştı. Kaç zamandır Mehruze'yi hatırlayamıyor, mermerden sarayın hayalini bile kuramıyordu. Pazardan eve gidince ve hatta yatağına yattığı zaman bile pazardaki gürültü kulaklarından gitmiyor adeta beyninde çınlamaya devam ediyordu. Şerif beyninde bunca sesle taş gibi uyuyuveriyordu. Acaba benim mermer sarayımı yıktıktan, aydınlık dünyamı kararttıktan sonra İhtiyar öğretmen buralara kadar hangi yüzle geldi, diye düşünürverdi.

İhtiyar öğretmen Şerif'e ürkek bir şekilde bakarak:

-Bir ayı aşkın süredir oğlun okula gelmiyor.

Feyruz ağabey öfkeden parlayan gözlerini kısarak:

-Eğer annesi tesadüfen Şerif'i fark edip, ipten almasaydı o, şimdi aramızda değildi. Şerif, bizim için o gün ikinci kez doğdu. Allah, bana o gün onu yeniden bağışladı. Senin okulun oğluma iyi gelmedi öğretmen duydun mu?! Şerif'in okula ihtiyacı yok! Duydun mu?!

İhtiyar öğretmen buradan gitmesi gerektiğini anladı.

Şerif, İhtiyar öğretmenin arkasından bakarak pazara geldiği onca zamandan sonra ilk kez yüksek sesle bağırmaya başladı:

-Gel müşteri! Al müşteri! Kendi bahçemizin fıncığıdır! Gel müşteri! Altındandır dişleri!

Şerif, sesinin tiz çıkmasından utanmıyordu, çünkü zamanla onun sesinin de babasının sesi gibi gür ve kuvvetli çıkacağına inanıyordu.

Ocak 1987

Sonuç

1960-1990 yılları arası toplumcu gerçekçiliğin son dönemi olarak nitelendirilir. Bu dönem, sosyalist gerçekçilik edebi anlayışını devam ettiren yazarlar ve yeni bir nesir anlayışının temellerini atan yazarlar olarak iki kolda devam eder.

Yeni anlayışıyla eser veren edebiyatçılar konu, üslup ve eserlerindeki yapısal değişiklikler açısından kendinden önceki yazarlardan ayrılırlar. Bu edebî nesil 1960'lar edebî nesli; bu dönem yeni anlayışla yazılan nesir eserlerine de yeni nesir veya 1960'lar Nesri olarak edebiyat tarihinde yer almaktadır. Bolşevik İhtilalinden sonra 1920'de parti başkanı Lenin'in kurultayda konuşmasından sonra 1960'lara kadar devam eden yönelim edebiyatı değişerek toplumcu gerçekçiliğin katı kuralları yıkılır. Toplumcu gerçekçiliğin son devresi olan bu dönemde eser veren, İsi Melikzade, Ekrem Eylisli, Sabir Ahmedov, Anar Rızayev, Mevlüt Süleymanlı, İsa Hüseyinov, Sabir Azeri ve Elçin Efendiyev gibi dönemin genç yazarları 1960'lar edebî nesrinin yazarları arasına dâhil edilir.

İsi Melikzade, 1960'lar nesli olarak yazmış olduğu kısa hikâyeleri ile derin anlam, içerdiği zengin sosyal konular ve çok yönlü psikolojik karakter tahlilleri ile Azerbaycan hikâyeciliğini zenginleştirerek dönemin önde gelen yazarlarından biri oldu. Hikâyelerini okurlarına sevdiren, sadece konu ve zengin şahıs kadrosu değildi, aynı zamanda üslup ve dilinin sadeliği idi. İsi Melikzade'nin "Ağrı" hikâyesi de üslup ve dil özelliklerinin, içerdiği toplumsal sorunlar nedeni ve otobiyografik eser olma niteliğinden dolayı Azerbaycan hikâyeciliğinde önemli yere sahiptir.

Kaynakça

- Abbasova, Sevinc (2007). "İsi Melikzade". *Müasir Azerbaycan Edebiyatı*. (Ed. C. M. Abdullayev vd.). Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyatı, II. Cilt, s.95-107.
- Durmuş, Mitat (2002). "Bolşevik İhtilâlinde Sonraki Azerbaycan Sahası Türk Edebiyatında Şiir ve Poema Türü". *Türkoloji*. C. 15, S. 1, s. 261-267
- Melikzade, İsi (1987). *Gümüşgöl Efsanesi; Roman, Povest ve Hekayeler*. Bakı: Yazıcı.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. 25. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yusifli, Vagif (2005). *İsi Melikzade Seçilmiş Eserleri*. Bakı: Şerq-Qerb.